Kokkuvõte

Lapse õiguste konventsioon on maailmas enim ratifitseeritud inimõigusi puudutav rahvusvaheline leping. Kas lapse õigused leiavad tänu sellele maailmas enim austust ja rakendamist? Paraku on lapsed endiselt üks haavatavamaid ühiskonnarühmi, kelle hääl ei jõua liiga tihti otsustajateni. Nii juhtubki, et kriisi korral on koole lihtsam sulgeda kui meelelahutusasutusi, sest erinevalt ettevõtjatest ei saa lapsed osaleda valimistel ega seista oma huvide eest.1 Lapsed saavad harva rääkida kaasa riigi- või kohaliku omavalitsuse eelarve koostamises ja otsustada oma kodukoha elukorralduse üle.

Kas ja kuidas aitab siis LÕK kaasa sellele, et laste elu tegelikkuses parandada? Iga konventsioon on nii tugev, kui on selle kontrollimehhanism.2 LÕK-i artikli 44 järgi peavad osalisriigid andma iga viie aasta järel Lapse Õiguste Komiteele LÕK-i rakendamise seisu kohta aru ning komitee annab aruandlusprotsessi tulemusena riigile soovitusi LÕK-i edasiseks rakendamiseks.

Kuigi komitee annab riikidele üksnes soovitusi, aitab juba aruandlusprotsess ise kaasa laste õiguste arengule. Aruandlusprotsessi käigus peavad valitsused analüüsima, kas LÕK-i standardid on täidetud, ja visandama oma edasise tegevuse laste olukorra parandamisel. See protsess on avalik. Riikidele on teataval määral ka maineküsimus, kui hästi on nad suutnud rahvusvaheliselt tunnustatud laste õiguste põhimõtteid ellu rakendada.

Laste õiguste ja heaolu edendamisele aitab veel kaasa LÕK-i alusel lasteombudsmani institutsiooni loomine osalisriikides. Eestis täidab lasteombudsmani ülesandeid alates 2011. aastast õiguskantsler. Ta on mõjutanud laste valdkonna arengut Eestis, olles laste õiguste tutvustaja, probleemidele tähelepanu osutaja, muudatuste eestvedaja ja vajaduse korral põhiseaduslikkuse järelevalve algataja. Õiguskantsleri mõju kinnitab asjaolu, et viimases aruandlusprotsessis antud Lapse Õiguste Komitee soovitused3 Eesti valitsusele tuginevad suures osas sellele, mida tõi esile õiguskantsler komiteele esitatud sõltumatus aruandes.

Lapse õiguste rakendamisele aitab samuti kaasa LÕK-is sätestatud õiguste ja põhimõtete täpsustamine riigisiseses õiguses. 2016. aastal jõustunud lastekaitseseaduses on LÕK-i üldpõhimõtted seatud kesksele kohale. Lastekaitseseadusega on tehtud lapse parimate huvide esikohale seadmise ning teiste LÕK-i üldpõhimõtete järgimine kohustuslikuks nii lastega töötavatele inimestele kui ka lapse vanematele ja teistele teda kasvatavatele inimestele.

Õiguskantsleri ja mitme teise organisatsiooni eestvedamisel lisati lastekaitseseadusesse lapse väärkohtlemise keeld. See on esimene kord, kui seaduses on sõnaselgelt keelatud lapse igasugune kehaline karistamine. Keelust seaduses üksi kindlasti ei piisa, et tagada kõigile lastele vägivallavaba lapsepõlv, kuid see on tähtis samm õiges suunas.

Selleks et LÕK-i põhimõtted jõuaksid iga lapse ellu, on lisaks lapse õigusi sätestavatele seadustele ja tõhusale kontrollimehhanismile vaja veel seda, et kõigi lastega kokku puutuvate spetsialistide töö on korraldatud nii, et tööprotsess toetab lapse õigusi ja võimaldab neid järgida. Nii näiteks peab lastekaitsetöötaja, politseiniku, kohtuniku jt tööaeg võimaldama lapsega kohtuda ning kuulata ta ära vabas ja sundimatus õhkkonnas. Ka lapse parimate huvide väljaselgitamiseks peab olema piisavalt aega. Lapse vajaduste arvestamise eeldus on asjaolu, et iga üksiku lapse jaoks jätkub aega ja tähelepanu. Kõige selle tagamiseks peab spetsialiste olema piisavalt, neil peab olema lastega töötamiseks vajalik väljaõpe, nende amet peab ühiskonnas olema väärtustatud ja nad peavad saama oma töö eest väärilist tasu.

Laste huve teenib kõige paremini see, kui iga lastega töötav asjatundja – olgu see õpetaja, treener, arst või politseinik – mõistab ja jagab LÕK-i alusväärtusi. Loodetavasti aitab ka siinse raamatu laste õiguste peatükk kaasa sellele, et lastega kokku puutuvad inimesed tunnevad paremini laste õiguste sisu ning oskavad oma tegemistes laste huve ja õigusi arvestada.

- 1Soodsaks saab nimetada 2016. a jõustunud kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muudatust, mille järgi on 16-aastaseks saanud noorel kohaliku omavalitsuse volikogu valimisel hääletamisõigus.
- 2Verhellen, E. The Convention on the Rights of the Child. Reflections from a historical, social policy and educational perspective, Routledge International Handbook of Children’s Rights Studies. Routledge 2015, lk 52.
- 3Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the combined second to fourth periodic reports of Estonia. 8 March 2017,

CRC/C/EST/CO/2-4.